

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.177.2>

Data przesłania artykułu: 15.12.2021

Data akceptacji artykułu: 5.06.2022

ANNA WARDA

Uniwersytet Łódzki, Polska
(University of Lodz, Poland)

Obraz zarazy w poezji Dmitrija Chwostowa*

The Image of the Plague in the Poetry of Dmitry Khvostov

Abstract

The subject of the article is the image of the plague (specifically — cholera) that struck Russia in 1830, which was presented in two poems by a graphomaniac poet — Dmitry Khvostov (1757–1835). The aim of the research is to discuss in detail the poetic image of the epidemic in the poems *Cholera of 1830* and *July in Petropolis*. The poetic portayal of the cholera epidemic in two of Russia's largest metropolises focuses not only on the plague's daunting form and effect, but also on strategies of combating it. The article uses descriptive, biographical, analytical, comparative and intertextual methods of research, which led to the conclusion that the method of imaging used by Khvostov was typical for the era of classicism and the literary tradition of M. Lomonosov, but in terms of originality and poetic artistry, it did not show any greater value. Khvostov identified plague with evil and unclean forces, and presented the fight against it as an expression of the highest bravery. The poetic descriptions of the plague are accompanied by passages typical of panegyric poetry praising the tsar and his actions taken during the pandemic.

Keywords: D.I. Khvostov, 19th-century literature, plague, cholera, poetic images

Образ чумы в поэзии Дмитрия Хвостова

Резюме

Предметом статьи является картина чумы (холеры), поразившей Россию в 1830 году, представленная в двух стихотворениях поэта-графомана Дмитрия Хвостова (1757–1835). Цель исследования — подробно изучить поэтический образ пандемии в стихотворениях:

* Źródło finansowania badań: środki Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

Холера 1830 года и Июль в Петрополе. Opisanie w poëtyczeskiej formie epidemii cholery w двух крупнейших мегаполисах России включает не только образ болезни и ее последствия, но и борьбу с ней. В статье использованы различные методы исследования: описательный, биографический, аналитический, сравнительный и интертекстуальный. В результате проведенного анализа был сделан вывод о том, что использованный Хвостовым метод изображения типичен для эпохи классицизма и литературной традиции М. В. Ломоносова. Однако по оригинальности и художественному уровню рассматриваемые произведения не представляют серьезной художественной ценности. Хвостов отождествлял чуму со злыми и нечистыми силами, рассматривал борьбу с ней как проявление высшей храбрости. Поэтические описания чумы сопровождаются панегирическими фрагментами, восхваляющими царя и его действия во время пандемии.

Ключевые слова: Д.И. Хвостов, литература XIX века, чума, холера, образ

Wprowadzenie — informacja o autorze

Dmitrij Iwanowicz Chwostow (1757–1835) był jednym z bardziej płodnych poetów końca XVIII–pierwszych dziesięcioleci XIX wieku (Al'tshuller, 1975, 2007, 2014; Amelin, 1997; Vinitskiy, 2017), a przy tym bodaj najbarwniejszą postacią kilku epok literackich. Jeszcze za życia zyskał reputację grafomana (w terminologii pierwszej połowy XIX wieku — metromaniaka) i antypoety (Vinitskiy, 2017, s. 10–23).

Dmitrij pochodził z bardzo starej rodziny szlacheckiej. W latach 1768–1769 uczył się w gimnazjum Uniwersytetu Moskiewskiego, w 1772 rozpoczął studia na Uniwersytecie Moskiewskim, skąd rok później został oddelegowany do Europy, gdzie odbywał studia na Uniwersytecie w Strasburgu (1773–1775). Od 1772 roku był wciągnięty do Pułku Priebrazeńskiego; w 1779 zdobył stopień porucznika, po czym wrócił do rodzinnej wioski nad rzeką Kubrą. W 1783 roku przeniósł się do Petersburga, gdzie wstąpił do służby cywilnej, podejmując pracę w Senacie (do 1788 roku).

W 1785 roku został wybrany członkiem Cesarskiej Akademii Nauk, w 1791 awansował na członka zwyczajnego, a w 1817 uzyskał tytuł członka honorowego. W 1788 roku stał się zaufanym człowiekiem znakomitego rosyjskiego dowódcy i zwycięzcy wielu kampanii militarnych — Aleksandra Suworowa, męża jego siostrzenicy. Dzięki jego protekcji zdobył rangę podpułkownika. W 1795 roku został mianowany kamerjunkerem, a w 1797 prokuratorem naczelnym Senatu. W latach 1799–1802 pełnił funkcję prokuratora generalnego Świętego Synodu. W 1799 roku Chwostow otrzymał tytuł hrabiego Królestwa Sardynii, potwierdzony w Rosji w 1802. W 1807 roku został senatorem i pełnił tę służbę do 1831. W tym samym roku awansował na stanowisko tajnego radcy i został zobowiązany do uczestniczenia w walnych zgromadzeniach Senatu, co zresztą czynił do samej śmierci w 1835 roku.

Dmitrij Chwostow zaczął tworzyć w wieku 18 lat i robił to nieprzerwanie przez następne 60 lat swego życia, w czasie których napisał setki utworów: wier-

szy, komedii, dramatów, ód, listów, elegii, satyr, stanc, bajek, epigramatów czy inskrypcji, a także dokonał wielu tłumaczeń¹. Przez wszystkie lata swej twórczości Chwostow był wierny ideom klasycyzmu i nawet w dobie rozkwitu sentymentalizmu i romantyzmu tworzył swe utwory w niemodnym, klasycystycznym stylu. W rezultacie już na początku XIX wieku stał się obiektem drwin ze strony innych pisarzy (między innymi Aleksandra Puszkina, Wasyla Żukowskiego, Piotra Wiaziemskiego, Nikołaja Jazykowa, Konstantina Batuszkowa, Jewgienija Barańskiego i Antona Delwiga) i do końca życia pozostał symbolem grafomaństwa (Amelin, 1997; Warda, 2015, s. 199–216). Fala krytyki i drwin, z którą spotkał się Chwostow, była spowodowana również tym, że miał potrzebę ciągłego tworzenia i wydawania swych utworów (na własny koszt), które następnie intensywnie rozpowszechniał, wysyłając je masowo do znajomych, osób z wyższych sfer, a także różnych instytucji. Co ciekawe, na stronie tytułowej każdego z siedmiu tomów pełnego wydania swych utworów poetyckich wpisał motto: „За труд не требую и не нуждаюсь славы”. Interesujące jest także to, że zarówno epigrafy zamieszczone przed jego utworami, jak i przypisy, którymi opatrywał wiele swych dzieł, były jego autorstwa.

Należy przy tym zaznaczyć, że do końca XVIII wieku poziom artystyczny utworów Chwostowa nie odbiegał od osiągniętego przez innych twórców. Dopiero w kolejnym stuleciu — na tle nowych kierunków literackich — „klasycystyczna”, archaiczna pod względem formy i języka, a do tego często publikowana i rozprowadzana w dość nachalny sposób twórczość literacka Chwostowa zaczęła być przestrzegana i oceniana negatywnie.

Autor przez znaczną część swojego życia zbierał też materiały do słownika pisarzy rosyjskich, którego nie doprowadził do końca. Jedno z jego tłumaczeń — *Andromacha* Jeana Rasine’a (1794) — cieszyło się dużym powodzeniem u współczesnych mu czytelników i było wielokrotnie wystawiane na scenie. Trzeba również wspomnieć, że hrabia Chwostow uczestniczył w wydawaniu czasopisma „Друг Просвещения” (1804–1806).

Mimo że jego nazwisko kojarzy się w historii literatury rosyjskiej pejoratywnie i jest symbolem grafomaństwa, to jednak należy pamiętać, że to właśnie Chwostow wprowadził do poezji rosyjskiej obraz brzoź jako symbolu Rosji-Ojczyzny (Amelin, 1997, s. 12), a także gloryfikował wizerunek Iwana Susanina².

¹ Najważniejsze wydania dzieł D.I. Chwostowa wydane na jego własny koszt to: *Избранные притчи из лучших сочинителей российскими стихами*, Санкт-Петербург 1802; *Лирические творения графа Хвостова*, Санкт-Петербург 1810; *Послания в стихах графа Дмитрия Хвостова*, Санкт-Петербург 1814; *Полное собрание стихотворений графа Хвостова*, t. 1–4, Санкт-Петербург 1817–1818 oraz wydanie drugie: t. 1–5, Санкт-Петербург 1821–1827 i wydanie trzecie: t. 1–7, Санкт-Петербург 1818–1834.

² Iwan Susanin — rosyjski bohater narodowy, wedle jednych podań wieśniak, wedle pozostałych sołtys wsi Domnino (okolice współczesnego Susanino). Według legendy miał zostać wynajęty przez jeden z polskich lub litewskich oddziałów wojskowych zimą 1612/1613 w charakterze przewodnika, mającego ich doprowadzić do ukrywającego się we wsi cara Michała Fiodorowicza.

Za życia hrabia Chwostow opublikował cztery kompletne zbiory swoich dzieł poetyckich (cztery tomy w latach 1817–1818, pięć tomów w 1821–1827, siedem tomów w latach 1829–1834). Wybrane wiersze poety ukazały się również w XX wieku — w latach 1931 i 1971, a w 1997 i 1999 opublikowane zostały jednotomowe zbiory jego poezji. Pierwsze obszerne monograficzne studium życia i twórczości Dymitrija Chwostowa zostało napisane przez Ilję Vinickiego w 2017 roku w stylu tak zwanej prozy filologicznej.

Tematyka utworów poetyckich Chwostowa jest bardzo bogata i zróżnicowana. Pisał on codziennie, praktycznie o wszystkim. Wśród poruszanej przez niego problematyki nie mogła się oczywiście nie znaleźć epidemia cholery.

Cholera w Rosji (1829–1831)

Cholera nawiedziła Europę w latach 1831–1838 i jak ocenia się współcześnie, była najgroźniejszą z siedmiu pandemii cholery, jakie miały miejsce na świecie. Do Rosji epidemia dotarła z Indii już latem 1829 roku; pierwsze jej przypadki stwierdzono w guberni orenburskiej, a rok później w astrachańskiej, skąd zaczęła się rozprzestrzeniać w górę Wołgi. Jak podają źródła (Vasil'jev, Segal, 1960, s. 253), 7 sierpnia 1830 roku choroba pojawiła się w Saratowie, 25 sierpnia w Samarze, 7 września w Kazaniu, a 15 września w Moskwie. W latach 1830–1831 epidemia cholery obejmowała już całe terytorium Rosji, jednak szczególnie mocno dała o sobie znać w stolicy Imperium — Petersburgu.

Walka z epidemią była sprawą wielkiej wagi. Ówczesny minister spraw wewnętrznych Arsenij Andrejewicz Zakriewskij (1783–1865) składał raporty o jej przebiegu i podjętych działaniach przed samym imperatorem. W zarządzeniu z 14 września 1830 roku nakazywał gubernatorom i przedstawicielom szlachty powołać komitety w miastach gubernialnych i powiatowych (Baybakova, 2018, s. 84). W Petersburgu opublikowano na przykład broszurę, która informowała, jak leczyć cholere w miejscach pozbawionych aptek i lekarzy. Choroba objawiała się zazwyczaj bólem brzucha, ostrymi wymiotami, sinymi plamami na ciele, zmarszczeniem skóry, utratą wagi, zmianą barwy głosu i niewydolnością nerek. Zalecano między innymi izolację chorych w ciepłych i suchych domostwach (co w położonym w delcie Newy, wietrznym i pełnym kanałów mieście nie było łatwe), puszczenie krwi lub przykładanie pijawek, pojenie naparami z ziół, nalewkami na spirytusie oraz nacieranie ciała spirytusem³. Co ciekawe, już w pierw-

Nie chcąc zdradzić miejsca pobytu cara, Susanin zaprowadził Polaków w błotnisty las, gdzie został przez nich za karę zamęczony na śmierć.

³ Co ciekawe, rok wcześniej w Warszawie ukazała się dwudziestodwujęzyczna publikacja o charakterze naukowym autorstwa dr. Michała Kaczkowskiego, którego brat Karol został w 1831 roku sztabslekarzem wojsk polskich; zob. *O poznawaniu, sposobach zapobieżenia i leczeniu choroby Cholera morbus zwanej*, <https://polona.pl/item/o-poznawaniu-sposobach-zapobiezienia-i-leczeniu-choroby-cholera-morbus-zwanej,NjEzOTk1ODc/10/#info:metadata> (dostęp: 27.08.2021).

szej połowie XIX wieku, w 1832 roku, angielski lekarz Thomas Latt wynalazł skuteczny lek na cholere w postaci dożylnego roztworu soli, jednak kuracja ta nie przyjęła się i została zapomniana na 100 lat, po których pojawiła się ponownie — już w szerszym użyciu.

Wiersze Chwostowa na temat cholery w Rosji

Dwa wiersze związane z tematyką cholery Chwostow zamieścił w siódmym tomie swych utworów, wydanym w 1834 roku. Są to: *Холера 1830 года* (numer 19) i *Июль в Петрополе* (numer 10). Po raz pierwszy utwór *Холера 1830 года* został opublikowany w „Newskim Almanachu” Jegora Wasiliewicza Aładżina w 1831 roku. Wiersz został napisany podczas pierwszego pojawienia się cholery w Moskwie, kiedy to autor był poruszony wielkodusznością i bezinteresownością cara Mikołaja I, który późną jesienią 1830 roku udał się do Moskwy, gdzie choroba powoli zaczęła ustępować⁴.

Холера 1830 года składa się z dwóch części, a każda z nich z dwóch dziesięciowersowych strof, typowych dla gatunku ody (decym), prawie bez rymów i napisanych jambem. Pierwsza część jest poetyckim opisem czasu epidemii, druga zaś została poświęcona wyjazdowi cara Mikołaja I jesienią 1830 roku z Petersburga do Moskwy, gdzie — jak już wspomniano — nastąpił odwrót choroby.

W rozpoczynającym wiersz wersie pojawia się obraz okrutnego dziecięcia piekieł, węża, który sycząc, wyrzuca z siebie w powietrze truciznę. Jak wiadomo, wąż już od czasów biblijnych uważany był za symbol grzechu, zła, Szatana, natomiast powietrze, o którym mowa w utworze, traktowane było jako nośnik choroby. Ogrom skutków, jakie niosła z sobą cholera, która — jak wskazano wcześniej — przybyła do Europy z Indii, spowodował, że symbolizujący ją wąż jest opisany dalej przez Chwostowa jako istota ogromna, o szerokich i skrzydlatych ramionach, która nagle przeniknęła od brzegów Eufratu do Morza Kaspijskiego i Wołgi. Wraz z nią pojawiły się skrucha, strach i cholera, która zabija tysiące ludzi i zaraża ich wzajemnie:

Свирепое исчадье ада!
 Восстал неукротимый змей,
 Шипя, на воздух льет отраву;
 Плечист, огромен и крылат,
 Внезапно с берегов Евфрата
 До Каспия проник и Волги;
 Где он, там сокрушенье, страх;

⁴ Przypis D. Chwostowa do tego wiersza brzmi: „Сие стихотворение напечатано было в Невском Альманахе Егора Васильевича Аладжина 1831 года. Оно написано при первом появлении лютой болезни в Москве, когда Автор был поражен великодушием, и чуть ли не единственным, примером в истории примером в Истории (*sic!*), — самоотвержения Государя Императора”.

Там бич несытыя холеры
И смертных тысячи валяются,
Друг другу прививая смерть. (Khvostov, 1834, s. 255–256)

Groźna choroba i siła jej rozprzestrzeniania się wśród ludności zostały porównane do potoku górskiego, który może zalać pola, spowodować śmierć, wywołać gorączkę, osłabić nerwy, a nawet zagaęścić krew. Ten, kto jej ulegnie, poczuje wewnątrz niewyjaśniony ból, uwolni truciznę, aż wreszcie wyzionie ducha na piersi krewnych i przyjaciół:

Недуг — враг тайный чело­веков
Распространяет гибель вмиг,
Сугубя жар, ослабя нервы,
Течение сгущает крови.
Больной, почувствуя внутри
Страдание неизъяснимо,
Испустит яд и дух последний
На перси кровных и друзей.

Przedstawiony w pierwszej części wiersza groźny, naturalistyczny opis cholery, wykorzystujący obrazowe porównania, symbole i personifikację, mimo dość zawikłanego w formie sposobu jej opisu bardzo sugestywnie ukazuje tę straszną chorobę, z którą przyszło zmierzyć się Rosjanom.

Druga część wiersza to opis triumfalnego przyjazdu cara Mikołaja I do Moskwy z Petersburga, będącego wyrazem jego troski o naród i byłą stolicę. Miasto, jak już wspomniano, bardzo ucierpiało z powodu cholery, która przyczyniła się do śmierci wielu jego mieszkańców. Podmiot liryczny zwraca się na początku tej panegirycznej części utworu do Pindara — antycznego, greckiego twórcy liryki chóralnej — a także do Boga, by zesłali na niego natchnienie, dzięki któremu napisze panegiryk na cześć cara:

Восторги Пиндара, спуститесь!
Святой восторг, тебя зову!
Вы сердце старца вспламените,
На струны пролия огонь.

Przyjazd cara do byłej stolicy został potraktowany przez Chwostowa jako bohaterski czyn, porównany przez niego do tych, które opiewano w latopisach. Car nazwany jest przez niego ojcem tych, którzy ucierpieli, a jego przyjazd do mieszkańców Moskwy został ukazany w kategoriach męstwa i wielkiej odwagi. Stosując na wzór Michała Łomonosowa szyk przestawny, Chwostow akcentuje pozostawienie w Petersburgu ukochanej żony i dzieci cara:

Невы от берегов гранитных
Оставя Царь любезных чад,
Петрополь, нежную Царицу
Спешит в стенащую Москву.

Jak wynika z kolejnego fragmentu utworu, car spotkał się w Moskwie z pełnym zachwytem przyjęciem mieszkańców. Jego pojawienie się w mieście wywołało jednak nie tylko radość, jak bywało wcześniej, ale też płacz i szloch spowodowane stratami, jakie ponieśli moskwianie. Podmiot liryczny wraca następnie do obrazu węża, który symbolizuje zarazę, i pisze, że car stanął z nim twarzą w twarz, a także spróbował wyrwać mu żądło, które ten wbijał w mieszkańców Moskwy:

Он змяя зрит лицом к лицу,
Стремяся бодро вырвать жало.

W wyrazie wdzięczności za to, co car uczynił dla swoich poddanych, Rosja, w imieniu której wypowiada się podmiot liryczny, wpisała jego zasługi na kamienne tablice, podobnie jak miało to miejsce w przypadku dziesięciu Mojżeszowych przykazań: „Россия дух Царя великий Вписала сердца на скрижаль”. Porównanie tego czynu cara przez Chwostowa do sakralnego Dekalogu świadczy niewątpliwie o wielkim podziwieniu i uznaniu dla władcy kraju, który w tak trudnym czasie był ze swoimi poddanymi.

Kolejny wiersz Chwostowa poświęcony problematyce związanej z epidemią cholery w Rosji to *Июль в Петрополе 1831 года*. Budowa utworu jest podobna jak w poprzednim przypadku — również składa się on z dziesięciowersowych strof, z tym że w tym wierszu jest ich jedenaście. W przeciwieństwie jednak do wcześniej omawianego utworu, w którym tytuł informuje o zarazie, a także o roku, w którym miała ona miejsce, tytuł tego tekstu nie ujawnia żadnych informacji na temat cholery, a jedynie nazywa miesiąc, rok i miasto, które będzie przedmiotem opisu. Tego rodzaju zabieg związany z formą tytułu powoduje, że odbiorca przed przeczytaniem utworu może się jedynie domyślać, iż będzie on opiewał „uroki” wczesnego lata w stołecznym grodzie. Warto przy tym zauważyć, że autor zastosował w tytule pochodzącą z języka greckiego nazwę miasta — Petropolis, która nie była nigdy jego oficjalną nazwą. Piotr I początkowo miał plan, by nazwać miasto nad Newą właśnie Petropolis, ale nie zyskał on popularności. Co ciekawe, nazwę Petropol stosowali w swoich utworach Aleksander Puszkina i Gabriel Dierżawin.

Już w pierwszej strofie wiersza pojawiają się obrazy cholery, które występowały w omówionym już utworze tego autora. Stosując personifikację, Chwostow pisze, że skrzydlata bestia wkroczyła na północ, rozlewając momentalnie śmiertelny jad. Miejsmem, które zaatakowała i skaziła, jest Newa, która zamiast zapewniać błogi chłód stała się siedliskiem choroby:

Ступил на Север зверь крылатый,
Лия мгновенно смерти яд,
Язык горящий омокает
В потоки быстрые Невы;
Река, лишась прохладной неги,
В себя прияв недуга семя,
Внутри питает зной и жар; (Khvostov, 1834, s. 33)

Miasto leżące u ujścia Newy — Petropol, będące jednym z piękniejszych i tętniących życiem grodów Europy, opustoszało — na ulicach i placach nie było ludzi, nie jeździły karety; nie słychać było śpiewu słowików, nie latały gołębie.

Jak wynika z kolejnych strof, cholera, która pojawiła się w Petersburgu, stała się powodem teorii spiskowych, ponieważ nie wszyscy w nią wierzyli. Twierdzili oni, że ludzie umierają, ponieważ do zbiorników wodnych wrzucono truciznę. W przypisie do tego fragmentu wiersza Chwostow wyjaśnia, że odważny i stanowczy car Mikołaj I powstrzymał zamieszki zwolenników tej teorii poprzez pojawienie się na placu targowym przy Katedrze Zmartwychwstania Chrystusa („y Spaca”) (Khvostov, 1834, s. 250).

Mieszkańcy Petropola w mieście ogarniętym ciężką chorobą czuli się jak niewolnicy: zamknięte były miejsca zabaw, nie odwiedzano podmiejskich łąk, nie kwitły tak jak wcześniej kwiaty, wszelkie oficjalne zjazdy i uroczystości zostały odwołane, a podczas spotkań ludzi wysoko urodzonych i pospólstwa wszyscy rozmawiali o „czarnej chorobie”, czyli cholery, jak wyjaśnia w przypisie do tego wersu autor. Informuje dalej, że choroba ta rozprzestrzeniła się w Moskwie już w latach 1600 oraz 1605 i — jak twierdzą historycy — siała wówczas wśród ludzi jeszcze większe spustoszenie niż obecnie.

W kolejnej strofie przedmiotem opisu jest car Mikołaj I i jego postawa podczas zarazy. Podmiot liryczny pisze więc, że panuje on nad sytuacją, obcy jest mu strach i przygnębienie, pokłada nadzieję w Boskiej opatrności. Jak wyjaśnia w przypisie do tego fragmentu utworu Chwostow, car już na początku cholery zorganizował procesję po ulicach miasta, która kroczyła wokół każdej parafii, a także nakazał czytać modlitwy błagalne podczas liturgii (należało wówczas klęczeć). Wierni z gorliwością oddawali Bogu pokłony, modlili się ze łzami, prosząc o zbawienie. Ich pełne wiary, czyste modlitwy autor porównuje do dymu kadzidła, które dotrze do nieba. Również duchowieństwo w Petersburgu cały czas modliło się z wiernymi, a w cerkwiach wystawiono wszystkie chorągwie, tak jak czyniono podczas świąt religijnych.

Całą strofę Chwostow poświęca też ówczesnym medykom i ich walce ze straszną chorobą. Ich zmagania porównuje do działań armii starożytnej Macedonii, która w IV wieku p.n.e. pod wodzą króla Filipa II zdobyła całą Grecję, a jego syn pokonał gigantyczne Imperium Perskie. Nazywa ich dziećmi Hipokratesa, które są mądre i dobrze wykształcone. Porównuje ich także do niezwycięzonych bohaterów eposu ludowego (*богатырей*). Znajdują oni bowiem chorobę w najmniejszych szczelinach i — jak określa to poeta metaforycznie — wyrrywają ofiarę z paszczy lwa:

В России чада Иппократа
 Питомцы мудрости, науки —
 Безстрашные богатыри,
 Болезнь в ущелях достигают,
 Из пасти льва изъемят жертвы
 С восходом солнца и в полночь.

Chwostow pisze również o szpitalach, które — jak wyjaśnia w przypisie — były w każdej części miasta i znajdowały się pod opieką komitetów do spraw cholery. Ich kuratorem zgodnie z poleceniem cara był jeden z senatorów lub urzędników czwartej klasy (tajny radca lub generał major). Do takich placówek przywożono chorych (niezależnie od ich przynależności społecznej), gdzie opiekowali się nimi doświadczeni, mądrzy lekarze, którzy przynosili im ulgę w cierpieniach:

Огромны здания, — больницы,
 Полмертвые пьют жизни сок,
 Граждане знатные, вельможи,
 От смерти входы сторожат;
 Сугубя миг, врачи всечасно
 Пространство облетают града,
 Их ум крылатый, быстрый взор,
 Под кровом хижин и в чертогах,
 Страдальцев бедных видят муки
 И облегчение несут.

Jak wynika z dalszej części tekstu, a także z przypisu autora, sieroty i wdowcy, których bliscy zmarli z powodu cholery, mieli zabezpieczoną przez samego cara pomoc materialną, o czym, jak informuje Chwostow, pisały też ówczesne gazety. Również bogaci kupcy i bojarzy, zainspirowani postawą cara, pomagali finansowo ofiarom tej choroby:

Святому следует примеру
 Сословие купцов, Бояр.

Wszystkie podjęte przez cara i naród rosyjski przedsięwzięcia związane z pokonaniem cholery spowodowały, że — jak pisze Chwostow — lew symbolizujący tę chorobę wyruszył w drogę powrotną, natomiast nad Nową przybyła Matka Boża, wysłannica niebios, która zabezpieczy mieszkańcom bogactwo, sławę i radość, a sam Bóg wręczy Rosji twardą, obronną tarczę.

W dalszej części utworu podmiot liryczny idealizuje Rosjan i w apostrofie do nich twierdzi, że są niezwycześni i radzą sobie z wszelkimi pokusami dzięki temu, że są głębokiej wiary. Wychwala też cara jako przyjaciela ludu, prawego męża wybranego przez Boga, który odwzajemnia jego miłość. Wszystko to sprawia, że żądło śmierci staje się coraz słabsze i znów rozświetla blaskiem Petersburg, który autor przyrównuje do Syjonu⁵, a cara do biblijnego Dawida.

W kończącej utwór strofie Chwostow skupia uwagę na sobie, swym podeszłym wieku i zastanawia się, w jaki sposób on sam może pomóc tym, którzy zmarli podczas zarazy. Jednocześnie z przypisu dowiadujemy się, że autor, pisząc utwór, był w wieku 75 lat i otrzymał za niego w księgarni Ilji Głazurowa 250 rubli. Te zaś przekazał na rzecz sierot, których rodzice zmarli z powodu cholery (Khvostov, 1834, s. 251). Potwierdzać ten fakt miały ówczesne gazety: „Санкт-

⁵ Wzgórze w Jerozolimie. Według przekazu biblijnego znajdowała się tam twierdza Jebuzytów, zdobyta przez Dawida, który umieścił tam Arkę Przymierza.

-Петербургские Ведомости” i „Северная Пчела”. Pieniądze za ten utwór rzeczywiście trafiły do sierot, ale krążyły wówczas anegdoty, że wydanie wykupili wysłani i opłaceni przez Chwostowa ludzie, którzy na polecenie autora niejednokrotnie wykupywali jego utwory i dlatego też byli dobrze znani właścicielom księgarni. Wiersz Chwostow zakończył następującą deklaracją:

Ловя последний сердца луч,
 Певец и скорби и печали,
 Могу соземцев на гробницах,
 Могу еще я слезы лить.

Podsumowanie

Podsumowując rozważania na temat poetyckiego opisu epidemii cholery w Rosji na początku lat trzydziestych XIX wieku autorstwa najbardziej znanego ówczesnego grafomana Dymitrija Chwostowa, należy stwierdzić, że była to poezja typowa dla doby klasycyzmu, odwołująca się do tradycji odopisarskiej Michała Łomonosowa, dość mierna jednak pod kątem jej oryginalności i kunsztu poetyckiego jej autora. Zachowuje ona przy tym, mimo braku w tytułaturze terminu „oda”, topikę typową dla tego gatunku. Chwostow akcentuje w tytułach swych wierszy obiekt będący przedmiotem opisu, a nie ich formę genologiczną. Sama zaraza, w tym przypadku cholera, tak jak każda inna epidemia utożsamiana jest przez niego ze złem, z siłami nieczystymi, walka z nią zaś jest wyrazem najwyższego męstwa. W obu analizowanych utworach cholera została przedstawiona w postaci wrogiego ludziom straszego węża, którego jad jest śmiertelny. Należy przy tym podkreślić, że poetyckim opisom choroby i walki z nią towarzyszą fragmenty o charakterze panegirycznym, sławiące cara i jego czyny w czasie epidemii.

Grafomańska poezja Chwostowa mimo swego niezbyt wysokiego poziomu artystycznego jest dla nas istotna, gdyż w dużej mierze ilustruje czasy tego autora, a przypisy, którymi opatruje on swe teksty, nie tylko wyjaśniają zastosowane w wierszu zawile symbole i zwroty poetyckie, ale też wnoszą cenne informacje o opisywanych wydarzeniach i sytuacjach. Przedstawiona w poetyckiej formie epidemia cholery w dwóch największych metropoliach Rosji ukazuje nie tylko jej straszłą postać i skutki, ale też to, jak z nią walczone, jakie kroki podejmowały władze państwowe i jaka była postawa ówczesnych medyków. Wiersze Chwostowa pokazują nam również, że w sytuacji zagrożenia epidemicznego — niezależnie od epoki i poziomu nauk medycznych — zarówno postępowania ludzi, jak i pojawianie się teorii spiskowych, życie w aglomeracjach miejskich, a także zachowanie się przyrody wykazuje wiele analogii, w tym do czasów nam współczesnych.

Bibliografia

- Альтшуллер, М. (1975). Неизвестный эпизод журнальной полемики начала XIX века («Друг просвещения» и «Московский зритель»). *XVIII век, 10*, с. 98–106 [Al'tshuller, M. (1975). Neizvestnyy epizod zhurnal'noy polemiki nachala XIX veka („Drug prosveshcheniya” i „Moskovskiy zritel'”). *XVIII vek, 10*, s. 98–106].
- Альтшуллер, М. (2007). *Беседа любителей русского слова. У истоков русского славянофильства*. Москва: Новое литературное обозрение [Al'tshuller, M. (2007). *Beseda lyubiteley russkogo slova. U istokov russkogo slavyanofil'stva*. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye].
- Альтшуллер, М. (2014). *В тени Державина: литературные портреты: Ермил Иванович Костров, Николай Семенович Смирнов, Николай Петрович Николев*. Санкт-Петербург: Издательство Пушкинский Дом [Al'tshuller, M. (2014). *V Teniderzhavina: literaturnyye portrety: Yermil Ivanovich Kostrov, Nikolay Semenovich Smirnov, Nikolay Petrovich Nikolev*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Pushkinskiy Dom].
- Амелин, М. (1997). *Граф Хвостов: писатель и персонаж*. Москва: „Совпадение” [Amelin, M. (2017). *Graf Khvostov: pisatel' i personazh*. Moskva: „Sovpadeniye”]. Pobrane z: http://az.lib.ru/h/hwostow_d_i/text_0060shtml (dostęp: 2.06.2017).
- Байбакова, А. (2018). Эпидемия холеры в Тульской губернии в 1830–1831 гг. *Тульский краеведческий альманах, 15*, с. 73–85 [Baybakova, A. (2018). Epidemiya kholery v Tul'skoy gubernii v 1830–1831 gg. *Tul'skiy krayevedcheskiy al'manakh, 15*, s. 73–85].
- Хвостов, Д. (1834). *Полное собрание стихотворений графа Хвостова*, изд. 3-е, т. 7, Санкт-Петербург: Типография Российской Императорской Академии [Khvostov, I. (1834). *Polnoe sobranie stikhotvoreny grafa Khvostova*, izd. 3-e, t. 7, Sankt-Peterburg: Tipografiya Rossiyskoy Imperatorskoy Akademii].
- Васильев, К., Сегал, А. (1960). *История эпидемий в России*. Москва: Государственное издательство медицинской литературы [Vasil'yev, K., Segal, A. (1960). *Istoriya epidemiy v Rossii*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo meditsinskoy literatury].
- Виницкий, И., (2017). *Граф Сардинский. Дмитрий Хвостов и русская культура*. Москва: Новое литературное обозрение [Vinitskiy, I. (2017). *Graf Sardinskiy. Dmitriy Khvostov i russkayakul'tura*. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye].
- Warda, A. (2015). О литературных взаимоотношениях Д. И. Хвостова и Г. Р. Державина [O literaturnykh vzaimootnosheniyah D.I. Khvostova i G.R. Derzhavina]. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Rossica*, zeszyt specjalny: *Tradycja i inwencja w literaturach słowiańskich*, s. 199–216.

Źródła internetowe

- O poznawaniu, sposobach zapobieżenia i leczeniu choroby Cholera morbus zwanej*. Pobrane z: <https://polona.pl/item/o-poznawaniu-sposobach-zapobiezienia-i-leczeniu-choroby-cholera-morbus-zwaney,NjEzOTk1ODc/10/#info:metadata> (dostęp: 27.08.2021).